

Сахарова Олена Борисівна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-9759-5324

**ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРОТИПРАВНИМ ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ
СИСТЕМИ «ШЛЯХ» ПРИ ПЕРЕТИНІ ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНИМИ
ОСОБАМИ КОРДОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У статті розкриваються особливості вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним використанням можливостей системи «Шлях» при перетині військовозобов'язаними особами кордону в умовах воєнного стану. При цьому основний акцент у статті зроблено на розкритті способів учинення найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень у цій системі з метою незаконного перетину військовозобов'язаними особами кордону, а також на ознаках, які можуть вказувати на таке незаконне перетинання кордону.

Ключові слова: кримінальні провадження, незаконний перетин державного кордону, система «Шлях», гуманітарна допомога, волонтери, мобілізація, благодійні організації.

Починаючи з повномасштабного вторгнення рф в Україну, станом на жовтень 2023 р., було затримано 15900 порушників кордону [1]. При цьому 6900 осіб намагалися перетнути кордон за підробленими документами [1]. Лише за пів року з початку повномасштабної агресії рф проти України Національна поліція відкрила 1300 кримінальних проваджень щодо незаконного перетину кордону [2]. Тільки з червня по вересень 2022 р. українські суди розглядали 372 справи щодо підробки документів для виїзду за кордон [2]. Загалом у 2022 р. за незаконний перетин кордону затримали, повідомивши про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, 462 особи, наразі суд виніс вирок 145 особам [3, с. 33]. Найбільше покарання за ст. 358 Кримінального кодексу (КК) України щодо підроблення документів для виїзду за кордон – рік позбавлення волі умовно – отримала лише одна особа, у решті справ порушники сплатили штрафи від 850 до 17 000 грн [2].

У цілому, на 1 березня 2023 р. на виїзд чоловіків за кордон через систему «Шлях» було видано понад 1,2 млн дозволів, при цьому більшість дозволів – за бізнес-поїздками [4]. Сюди входить і оформлення водіїв-дальнобійників. Причому основний обсяг оформлення таких дозволів припав на листопад 2022 р. – лютий 2023 р.: тоді було видано близько 400 тисяч таких дозволів [4]. А за категорією «На потреби ЗСУ/гуманітарна допомога» видано лише 13,4% усіх дозволів (близько 170 тисяч) [4].

© Sakharova Olena, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.4\(62\).17](https://doi.org/10.36486/np.2023.4(62).17)

Issue 4(62) 2023

<https://naukaipravookhrona.com/>

За цією категорією тільки з грудня 2022 р. по лютий 2023 р. також простежується зростання обсягу видачі документів. До листопада 2022 р. видавалось приблизно по 11 тисяч дозволів на місяць, за січень-березень 2023 р. – більше, ніж по 20 тисяч дозволів. При цьому система «Шлях» не є достатньо прозорою та вразлива до маніпуляцій. Наприклад, немає у відкритому доступі даних щодо тих, хто порушив терміни поїздки за кордон.

З цього приводу важливо наголосити, що практично півтора роки тому для волонтерів та водіїв, які привозять з-за кордону гуманітарну допомогу для ЗСУ, почала використовуватися система «Шлях». Єдиний комплекс інформаційних систем «Шлях» створений для передачі рішень про виїзд за межі України водіїв, що здійснюють перевезення для потреб Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, а також медичних вантажів, вантажів гуманітарної допомоги автомобільними транспортними засобами, що приймаються Мінінфраструктури або обласними, Київською міською військовими адміністраціями. Проте перевірки правоохоронних органів, зокрема НАЗК, майже одразу після запровадження для зазначених волонтерів системи «Шлях» показали, що вона стала лазівкою для уникнення мобілізації для чоловіків призовного віку. Зокрема, скориставшись цією системою, за кордон втекли близько 19 тисяч військовозобов'язаних чоловіків [5]. Це викликано тим, що відсутні чіткі правила для прийняття рішення про надання дозволу на виїзд представникам благодійних організацій та волонтерів, які постійно ввозять гуманітарну допомогу з-за кордону, тому нерідко такі дозволи надаються особам, які до волонтерського руху та гуманітарної допомоги не мають ніякого відношення.

Як зазначив заступник начальника штабу – начальник відділу організації прикордонного контролю Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України (Держприкордонслужби) І. Матвійчук, за півтора роки через систему «Шлях», за даними лише Західного регіонального управління Держприкордонслужби, було видано 231 тис. дозволів для виїзду за кордон [1; 6]. При цьому кількість таких дозволів не пропорційна кількості чоловіків, оскільки одна людина могла перетинати кордон кілька разів.

За останній період найбільше дозволів для перетину кордону надали Міністерство інфраструктури України, обласні військові адміністрації Закарпатської та Волинської областей. Зокрема, близько 47 тис. дозволів на виїзд за кордон видало Міністерство інфраструктури [1; 6]. Також у перший рік існування системи «Шлях» видавали близько 10–13 тис. дозволів на місяць, проте зараз їх кількість зменшилась до 6000 дозволів [1; 6].

Згідно з даними Попереднього звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави, що є додатком до постанови Верховної Ради України від 11 квітня 2023 року № 3044-IX [7], за інформацією,

наданою адміністратором системи «Шлях» – Державною службою України з безпеки на транспорті, за період з 24.02.2022 до 31.12.2022 уповноваженими службовими особами внесено 160 616 записів, які стосуються 96 442 чоловіків призовного віку. Із загальної кількості 96 442 чоловіків успішно скористалися наданим дозволом на виїзд за кордон 66 374 особи. Окремо слід звернути увагу, що 3178 осіб при перетині державного кордону не були випущені службовими особами Державної прикордонної служби України у зв'язку з не підтвердженням мети виїзду.

Слід зазначити, що є велика кількість чоловіків призовного віку, які після спливу термінів перебування за кордоном не повернулися в Україну. Кількість таких осіб становить 9373 особи, або 11,17% загальної кількості. При цьому найбільше таких випадків спостерігається у Харківській, Тернопільській та Волинській областях.

Система «Шлях» як Єдиний комплекс інформаційних систем Державної служби України з безпеки на транспорті (Укртрансбезпеки) була започаткована і створена як електронна система, що дозволяла реєструватися і виїжджати за кордон саме ліцензованим перевізникам – вантажним та пасажирським. Ця система взагалі не була з самого початку запланована і згенерована так, щоб дозволяти рух і виїзд за кордон волонтерам. Її завданням було полегшити взаємодію між державою та перевізниками для того, щоб вони швидше отримували ліцензію та дозволи на виїзд за кордон. Адже для проведення вантажних і пасажирських перевезень в Україні перевізники мають отримувати відповідні документи. Система «Шлях» запрацювала ще до початку широкомасштабного російського вторгнення, і перевізники вже були добре навчені, як з цією системою працювати.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли була введена заборона на виїзд чоловіків призовного віку за кордон, постало питання щодо осіб, які здійснюють перевезення, щоб експортна та імпортна діяльність у нашій країні продовжувалась. Проте системи, за якою ці особи виїжджали би за кордон, не було, тому було прийнято рішення, що в системі «Шлях», де перевізники вже працюють (zareєстровані і в кожного перевізника є свій особистий кабінет), вони реєструватимуть свій виїзд за кордон [5].

При цьому жоден працівник Укртрансбезпеки не має права вносити зміни у систему «Шлях». Доступ мають авторизовані користувачі, в яких є унікальний цифровий підпис. Після внесення у систему «Шлях» ця особа фактично має право на перетин кордону, але кінцеве рішення про перетин все одно приймає прикордонник на пункті пропуску після перевірки всіх необхідних документів.

Тому на сьогодні для перетину кордону водіями, що перевозять гуманітарні або медичні вантажі для Збройних Сил, військових формувань чи населення України, необхідна реєстрація в системі «Шлях».

Ця вимога передбачена п. 2-8 Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 [8].

Наразі 2 категорії державних органів мають право розглядати заяви щодо виїзду за кордон через систему «Шлях» [9]:

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Мінінфраструктури);

обласні військові адміністрації.

При цьому Мінінфраструктури розглядає обґрунтування щодо обсягів вантажів та кількості транспортних засобів лише від:

військових, правоохоронних органів;
військових адміністрацій;
медичних закладів;
відправників гуманітарної допомоги (донорів);
отримувачів гуманітарної допомоги.

Однак на практиці інформація в таких обґрунтуваннях заявника оцінюється Мінінфраструктури та обласними військовими адміністраціями доволіно і суто формально, посадові особи приймають рішення на власний розсуд.

Враховуючи обсяги звернень на перетин кордону водіями, що перевозять гуманітарні або медичні вантажі для Збройних Сил, військових формувань чи населення України, які надходять на розгляд Мінінфраструктури, обласних військових адміністрацій, у посадових осіб, уповноважених розглядати звернення та готувати проєкти рішень, немає ресурсів для перевірки достовірності відомостей, якими обґрунтовуються звернення. Також немає оперативних інструментів для перевірки окремих відомостей.

Проблемою є й те, що нормативно не визначені критерії, за якими приймаються рішення щодо тривалості дозволу на виїзд водіїв за кордон.

Важливо, що отримувачами гуманітарної допомоги не можуть бути фізичні особи-підприємці. Це впливає зі ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу».

Водії, які здійснюють перевезення вантажів для Збройних Сил чи інших військових формувань, а також населення України, можуть безперервно перебувати за кордоном не більше 30 календарних днів. Відлік часу починається з моменту перетину державного кордону. Окрім того, на вказаних водіїв поширюється обов'язок здійснити митне оформлення вантажів відповідно до вимог чинного законодавства України.

Щоб водій міг виїхати за межі країни, організація (перевізник чи благодійний фонд), яка займається доставкою вантажу чи гуманітарки, має надати лист-обґрунтування від військових чи правоохоронних органів, медзакладів або відправників чи отримувачів гуманітарної допомоги. Такий лист надсилають до Мінінфраструктури або до обласних військових адміністрацій. Дані вносять у систему «Шлях» і погоджують у Держприкордонслужбі.

У зв'язку з такими особливостями функціонування системи «Шлях» на практиці отримали розповсюдження такі кримінальні правопорушення у цій системі, вчинені з метою незаконного перетину військовозобов'язаними особами кордону:

1. Незаконний виїзд військовозобов'язаного за межі України через систему «Шлях» у статусі водія, який здійснює перевезення медичних вантажів, вантажів гуманітарної допомоги автомобільними транспортними засобами для потреб Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, а також населення України, без мети здійснити доставку таких вантажів, а у власних інтересах (наприклад, вивезення за кордон членів родини, відвідання родини за кордоном, придбання іноземних транспортних засобів, звичайні ділові поїздки тощо).

Отримали поширення зловживання, внаслідок яких військовозобов'язані чоловіки можуть отримувати право на виїзд за кордон значно більшої тривалості, ніж це об'єктивно необхідно, і використовувати таке право переважно в особистих цілях. Так, наприклад, у межах дозволу строком на 6 місяців такі особи можуть здійснити поїздку за призначенням лише 1 раз, витративши 1 тиждень часу, а решту строку дії дозволу використовувати для поїздок в особистих справах.

Зокрема, у березні 2023 р. сім перевізників було відключено від системи «Шлях» за системне порушення військовозобов'язаними правил перетину державного кордону [10]. За матеріалами Державного бюро розслідувань, вказані перевізники у період дії воєнного стану були причетні до організації каналів переправлення чоловіків призовного віку через державний кордон. Особи, яким було організовано виїзд за межі України в якості водіїв автомобільного транспорту упродовж 60 днів, не повернулися в Україну, чим порушили встановлені правила перетину державного кордону.

Взагалі станом на сьогодні через виявлені порушення Укртрансбезпека відключила від системи «Шлях» вже 65 компаній-перевізників і ще на 256 йде збір інформації від правоохоронців [11]. Загальна кількість водіїв у системі «Шлях» з березня 2022 р. до квітня 2023 р. складала 236 тис. водіїв [11].

Волонтерів можуть вносити в систему «Шлях» тільки уповноважені особи обласних військових адміністрацій (ОВА) та Мінінфраструктури: вони мають всього лише 47 ключів на всю Україну [11]. Інша категорія – це професійні перевізники, які мають відповідну ліцензію і необхідні транспортні засоби (великі вантажівки чи автобуси) та які подають заявки лише на своїх водіїв підприємств у своєму особистому кабінеті. Таких перевізників близько 34 тисяч суб'єктів господарювання [11]. При цьому 9 тис. ліцензій було видано Укртрансбезпекою перевізникам у 2023 р.

Протиправний виїзд військовозобов'язаної особи за межі України через систему «Шлях» у статусі водія, який здійснює перевезення медичних вантажів, вантажів гуманітарної допомоги автомобільними транспортними засобами, здійснюється завдяки:

зловживанню службовим становищем, вимаганню та отриманню посадовими особами Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України (Мінінфраструктури) або обласних військових адміністрацій неправомірної вигоди при прийнятті рішення про виїзд за межі України таких військовозобов'язаних осіб, як водіїв гуманітарних та інших вантажів, із застосуванням інформаційної системи «Шлях» або завдяки прийняттю таких рішень в умовах конфлікту інтересів;

зловживанню особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, своїми повноваженнями або завдяки вчиненню цими особами в умовах реального конфлікту інтересів дій з метою сприяння військовозобов'язаним чоловікам у виїзді за межі України за схемою водія гуманітарних вантажів;

одержанню неправомірної вигоди посадовою особою благодійного фонду, громадської організації, іншої юридичної особи приватного права за сприяння військовозобов'язаному чоловіку в «підтвердженні статусу волонтера» для його виїзду за кордон як водія гуманітарних вантажів з використанням інформаційної системи

«Шлях». При цьому спостерігались випадки ввезення та привласнення благодійною організацією автомобілів, переданих як гуманітарна допомога.

Благодійні фонди чи фізичні особи з метою завезення в Україну гуманітарних вантажів подають до обласних військових адміністрацій або Мінінфраструктури заяву та обґрунтування, після чого приймається рішення щодо їх включення в систему «Шлях» рішенням, наказом відповідного органу. Якщо говорити про перевізників, то загальна кількість днів, скільки вони можуть перебувати за кордоном, складає 60, для волонтерів – 30. Це було зроблено через те, що велику партію товару чи гуманітарної допомоги, яку потрібно доставити в Україну, неможливо перевезти за один раз, тоді волонтер, наприклад, мав їхати декілька разів. Але це також породило зловживання, адже частина осіб виїжджала, а поверталася пішки, зокрема ці 30 днів відпочиваючи, відвідуючи рідних та друзів.

Наприклад, у 2022 р. низка благодійних фондів та громадських організацій, за сприянням Львівської обласної військової адміністрації, були причетні до організації незаконного перетину державного кордону та неповернення в Україну військовозобов'язаних чоловіків. Загалом з 50 тисяч військовозобов'язаних, яких у 2022 р. зареєстрували у системі «Шлях», близько 22 тисяч осіб внесла Львівська ОВА [4].

У липні 2022 р. СБУ викрила групу осіб, що через підробку документів допомагали виїхати чоловікам призовного віку [2]. Групу очолювала керівник одного з райвідділів соцзахисту департаменту гуманітарної політики Львівської міськради, а її співниками були працівники однієї з медустанов. Під час обшуків у чиновниці знайшли валюту на суму понад 8 млн грн у еквіваленті.

Схема вчинення злочину з водієм-волонтером у системі «Шлях» така: військовозобов'язана особа вносить попередню оплату в розмірі 50% від повної суми, що гарантує їй місце в автомобілі чи автобусі. Переважно кількість місць для одного контрольно-пропускного пункту становить шість осіб на день, тому місця бронюються заздалегідь. Оплата здійснюється на банківську картку. Як гарантія того, що гроші не зникнуть, зловмисники відправляють відеолистування з людьми, що вже скористались їхніми послугами.

На ім'я «клієнта» зловмисники готують дозвільні документи та лист-обґрунтування, що вносять до реєстру Мінінфраструктури. Далі людину реєструють у системі «Шлях», підтвердження чого вона отримує у додатку «Дія». Документи на руки не віддають, а показують на відео для перевірки. Забирають новоспечених волонтерів у містах маршруту чи вже безпосередньо перед кордоном. Кордон перетинають разом із представниками організації, що займається переправленням чоловіків.

Є ще аналогічна «послуга», надавана зловмисниками, без авансу та з індивідуальним водієм у машині, яка навіть не перевіряється прикордонниками та коштує значно більше.

До цього слід додати правопорушення, що вчинялись протягом 2022 р. у процесі бронювання військовозобов'язаних водіїв медичних вантажів та вантажів гуманітарної допомоги в умовах правового режиму воєнного стану Мінінфраструктури та обласними

військовими адміністраціями, які були наділені відповідними повноваженнями з приймання рішень щодо бронювання відповідно до п. 7 постанови Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 194 «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану», що втратила чинність 27.01.2023.

Також спостерігались випадки депутатських звернень до обласних військових адміністрацій щодо необхідності надання дозволу на виїзд військовозобов'язаного за кордон, що формально обґрунтовувалось потребою в отриманні та доставці гуманітарних вантажів для потреб Збройних Сил України. Насправді такі поїздки здійснювалися у власних цілях, а не з метою перевезення гуманітарної допомоги.

Крім того, були встановлені випадки, коли обласні військові адміністрації сприяли виїзду чоловіків за кордон не в межах процедури бронювання військовозобов'язаних водіїв, а за «клопотаннями», оформленими листами начальників ОВА на адресу Держприкордонслужби, хоча такої підстави для виїзду за кордон законодавством не передбачено. Керівництво ОВА, розуміючи, що таких підстав у законодавстві немає, завуальовувало свої «клопотання» «одноразовим дозволом на перетин кордону», який нібито надається на підставі обґрунтованих звернень фізичних та юридичних осіб листом обласної військової адміністрації до Державної прикордонної служби України, який вноситься до інформаційної системи «Шлях», хоча надання такого «дозволу» законодавством не передбачене, а сам «дозвіл» не був правовою підставою для виїзду за кордон.

На сьогодні згідно з чинним законодавством України з червня 2022 р. дозвіл водіям на виїзд за кордон перестав надаватися через процедуру «бронювання» військовозобов'язаних. Однак посадові особи обласних військових адміністрацій, Мінінфраструктури досі можуть вимагати та отримувати неправомірну вигоду за прийняття/неприйняття відповідних рішень або вчинення дій, або приймати рішення в умовах конфлікту інтересів при розгляді заяв щодо виїзду військовозобов'язаних осіб за кордон через систему «Шлях».

2. Протиправний виїзд військовозобов'язаного за межі України у статусі водія транспортного засобу суб'єкта господарювання, який має ліцензію на право провадження господарської діяльності з міжнародних перевезень вантажів та пасажирів автомобільним транспортом, відомості про якого внесені до інформаційної системи «Шлях».

Схема вчинення цього правопорушення така: виїзд за кордон здійснюється за схемою «другого водія» – на пасажирському транспортному засобі (автобусі) за межі України виїжджають два водії, а повернення транспортного засобу на територію України відбувається під керуванням лише одного водія.

3. Корупційні зловживання з боку посадових осіб Укртрансбезпеки при внесенні відомостей та адмініструванні інформаційної системи «Шлях», а також службових осіб Державної прикордонної служби України, які є учасниками механізму виїзду за кордон військовозобов'язаних водіїв гуманітарних вантажів.

Ознаками, які можуть вказувати на незаконне перетинання військовозобов'язаними особами державного кордону України не з метою доставки гуманітарних вантажів чи вантажів для Збройних Сил України, є:

перетин державного кордону на легковому автомобілі;
перебування за кордоном більше двох тижнів;
виїзд разом з дружиною та дітьми;
повернення на автобусі чи залізничним транспортом, або пішки;
повернення на іноземному автомобілі, який у подальшому реєструється на приватну особу, тощо.

Якщо державний кордон перетинали особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, серед яких є народні депутати України, у статусі водіїв гуманітарних вантажів чи вантажів для Збройних Сил України, то вони здебільшого протиправно використовували ці можливості для вирішення приватних питань (вивезти або забрати родину, забрати автомобіль, відпустка, інші приватні цілі).

Крім того, на Одещині СБУ затримала чиновників, які продавали «посвідчення моряка», що дозволяло ухилянтам виїжджати за кордон [12]. У результаті комплексних заходів затримано двох зловмисників: співробітника Ізмаїльського морпорту, а також чиновника Дунайської кваліфікаційної комісії Держслужби морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства. За гроші посадовці пропонували ухилянтам виїхати за межі України як судноводіям торговельних кораблів [12]. Для цього фігуранти «допомагали» своїм клієнтам «гарантовано» скласти іспит на отримання відповідної кваліфікації. Вартість таких «послуг» становила від 700 до 1, 2 тис. американських доларів. Сума залежала від наявності первинних навичок у морській справі та фінансових можливостей ухилянта. Таким чином, корумповані посадовці «заробили» майже 2 млн у гривневому еквіваленті. Співробітники СБУ затримали обох фігурантів «на гарячому» під час передачі неправомірної вигоди. На підставі отриманих доказів затриманим повідомлено про підозру за ч. 3 ст. 368 КК України («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»). Триває розслідування для встановлення всіх обставин злочину. Заходи з блокування корупційної схеми проводили співробітники СБУ в Одеській області спільно з Національною поліцією за процесуального керівництва обласної прокуратури [12].

У зв'язку з масовими схемами протиправного використання системи «Шлях» для ухилення військовозобов'язаних від мобілізації на основі Рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеного в дію Указом Президента України від 23 січня 2023 р. № 27/2023, Служба безпеки України вживала заходів щодо перевірки законності рішень Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, обласних, Київської міської військових адміністрацій про виїзд за межі України громадян України, у тому числі на транспортних засобах, а також законності та обґрунтованості внесення відповідних відомостей до інформаційної системи «Шлях».

Крім того, як вже зазначалось вище, узагальнення даних щодо зловживань у системі «Шлях» з приводу незаконного виїзду військовозобов'язаних осіб стисло були наведені у Попередньому звіті Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного

майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави, що є додатком до постанови Верховної Ради України від 11 квітня 2023 року № 3044-IX [7].

Узагальнюючи матеріали вивчених фавул відкритих кримінальних проваджень та судових вироків у сфері оформлення та видачі ідентифікаційних документів з метою незаконного переправлення / виїзду військовозобов'язаних осіб через державний кордон України для уникнення від мобілізації до Збройних Сил України, та інші, пов'язані з цією протиправною діяльністю предикативні службові злочини, а також злочини щодо вимагання та одержання неправомірної вигоди, наголосимо на найбільш розповсюджених видах таких кримінальних правопорушень: незаконний перетин військовозобов'язаними особами кордону з протиправним використанням можливостей системи «Шлях», зокрема у статусі водія, який здійснює перевезення медичних вантажів, вантажів гуманітарної допомоги автомобільними транспортними засобами, у статусі водія транспортного засобу суб'єкта господарювання, який має ліцензію на право провадження господарської діяльності з міжнародних перевезень вантажів та пасажирів автомобільним транспортом; використання підроблених або отриманих у корупційний спосіб документів з відомостями про зняття військовозобов'язаної особи з військового обліку; використання підроблених посвідчень про інвалідність для перетину кордону; використання підроблених або отриманих у корупційний спосіб документів, що нібито підтверджують потребу у лікуванні за кордоном; корупційні зловживання з боку посадових осіб Укртрансбезпеки при внесенні відомостей та адмініструванні інформаційної системи «Шлях», а також службових осіб Державної прикордонної служби України. При цьому найбільш поширені види незаконного перетину військовозобов'язаними особами державного кордону пов'язані з використанням прогалин наявної інформаційної системи «Шлях».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дождева І. З яких областей найбільше виїхало чоловіків за кордон через систему «Шлях». URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/iz-kakih-oblastej-bolshe-vsego-vychalo-muzhchin-zarubezh-cherez-sistemu-shlyah> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Заражевська С. «єШлях» з України від \$700. Які схеми використовують чоловіки призовного віку, щоб виїхати з країни. URL: <https://forbes.ua/inside/eshlyakh-z-ukraini-vid-700-yaki-skhem-i-vikoristovuyut-choloviki-prizovnogo-viku-shchob-viikhati-z-kraini-29092022-8249> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану. К.: Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 119 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni-shemy_ta-ryzyky_pid-chas-vyi-zdu-z-Ukrai-ny_v-umovah.pdf (дата звернення: 20.10.2023).
4. Ксенз Л. Непрохідний «Шлях». Що відбувається зі схемою виїзду чоловіків за кордон після низки гучних скандалів. URL: <https://ctrana.news/ukr/news/428009-chomu-volonter-i-ta-dalekobijniki-ne-mozhut-vijikhati-z-ukrajini-pislja-skandaliv.html> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Скандальний «ШЛЯХ» за кордон. Як він працює і як його використовують для незаконного виїзду за кордон? URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=101851> (дата звернення: 20.10.2023).

© Sakharova Olena, 2023

6. Система «Шлях»: ситуація на західних кордонах. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8X43mnoRRnw> (дата звернення: 20.10.2023).

7. Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави: постанова Верховної Ради України від 11 квітня 2023 р. № 3044-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3044-IX#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

8. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 р. № 724) (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

9. Перетин кордону за системою «Шлях»: до уваги заявників-волонтерів, які звертаються до Міністерства: Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Мінінфраструктури). URL: <https://mtu.gov.ua/news/34124.html> (дата звернення: 20.10.2023).

10. Сім перевізників буде відключено від Системи «ШЛЯХ» за системне порушення військовозобов'язаними правил перетину державного кордону: Державна служба України з безпеки на транспорті. URL: <https://dsbt.gov.ua/uk/novyna/sim-pereviznykiv-bude-vidklyucheno-vid-systemy-shlyah-za-systemne-porushennya> (дата звернення: 20.10.2023).

11. Як позбутися старих маршруток та чому система «Шлях» вразлива до маніпуляцій. Велика розмова «Еспресо» із очільником Укртрансбезпеки: Державна служба України з безпеки на транспорті. URL: <https://dsbt.gov.ua/uk/novyna/yak-pozbutysya-staryh-marshrutok-ta-chomu-systema-shlyah-vrazlyva-do-manipulyaciy-velyka> (дата звернення: 20.10.2023).

12. На Одещині СБУ затримала чиновників, які продавали «посвідчення моряка», що дозволяло ухилянтам виїжджати за кордон: СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/na-odeshchyni-sbu-zatrymala-chynovnykiv-yaki-prodavaly-posvidchennia-moriaka-shcho-dozvolialo-ukhyliantam-vyizhdzhaty-za-kordon-video> (дата звернення: 20.10.2023).

REFERENCES

1. *Dozhdeva, I.* Z yakykh oblastei naibilshe vyikhalo cholovikiv za kordon cherez systemu «Shliakh». “From which regions did the most men go abroad through the ‘Shliakh’ system”. URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/iz-kakih-oblastej-bolshe-vsego-vyehalo-muzhchin-za-rubezh-cherez-sistemu-shlyah>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

2. *Zarazhevska, S.* «yeShliakh» z Ukrainy vid \$700. Yaki skhemy vykorystovuiut choloviky pryzovnoho viku, shchob vyikhaty z krainy. “‘yeShlyah’ from Ukraine from \$700. What schemes do men of draft age use to leave the country”. URL: <https://forbes.ua/inside/eshlyakh-z-ukraini-vid-700-yaki-skhemi-vikorisovuyut-choloviki-prizovnogo-viku-shchob-viikhati-z-kraini-29092022-8249>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

3. *Koruptsiini skhemy ta ryzyky pid chas vyizdu z Ukrainy v umovakh voiennoho stanu.* “Corruption schemes and risks when leaving Ukraine under martial law”. Kyiv: National Agency for the Prevention of Corruption, 2022. 119 p. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni-shemy-ta-ryzyky-pid-chas-vyi-zdu-z-Ukrai-ny-v-umovah.pdf>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

4. *Ksenz, L.* Neprokhidnyi «Shliakh». Shcho vidbuvaietsia zi skhemoiu vyizdu cholovikiv za kordon pislia nyzky huchnykh skandaliv. “Impassable ‘Shlyah’. What is happening with the scheme for men to go abroad after a series of high-profile scandals”. URL: <https://ctrana.news/ukr/news/428009-chomu-volonteri-ta-dalekobijniki-ne-mozhut-vijikhati-z-ukrajini-pislja-skandaliv.html>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

© Sakharova Olena, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.4\(62\).17](https://doi.org/10.36486/np.2023.4(62).17)

Issue 4(62) 2023

<https://naukaipravookhrona.com/>

5. Skandalnyi "ShLIaKh" za kordon. Yak vin pratsiue i yak yoho vykorystovuiut dlia nezakonnoho vyizdu za kordon? "The scandalous 'Shlyah' abroad. How does it work and how is it used for illegal travel abroad?". URL: (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

6. Systema "Shliakh": sytuatsiia na zakhidnykh kordonakh. "The 'Shlyah' system: the situation on the western borders". URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8X43mnoRRnw>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

7. Pro poperednii zvit Tymchasovoi slidechoi komisii Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan rozsliduvannya mozhyvykh porushen zakonodavstva Ukrainy u sferi otrymannia, rozpodilu, transportuvannya, zberihannya, vykorystannya za tsilovym pryznachenniam humanitarnoi ta inshoi dopomohy, a takozh neefektyvnoho vykorystannya derzhavnoho maina, yake mozhe buty vykorystane dlia tymchasovoho rozmishchennia vnutrishno peremishchenykh osib ta zabezpechennia inshykh potreb derzhavy. "About the preliminary report of the Temporary Investigative Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the investigation of possible violations of the legislation of Ukraine in the sphere of receiving, distribution, transportation, storage, use for the intended purpose of humanitarian and other aid, as well as inefficient use of state property, which can be used for temporary accommodation of internally displaced persons and provision of other needs of the state". Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated April 11, 2023. No. 3044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3044-IX#Text>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia Pravyl peretynannya derzhavnoho kordonu hromadianamy Ukrainy. "On the approval of the Rules for crossing the state border by citizens of Ukraine". Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 27, 1995. No. 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п#Text>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

9. Peretyn kordonu za systemoiu "Shliakh": do uvahy zaiavnykiv-volonteriv, yaki zvertaiutsia do Ministerstva. "Crossing the border using the 'Shlyah' system: for the attention of volunteer applicants who apply to the Ministry": Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine (Ministry of Infrastructure). URL: <https://mtu.gov.ua/news/34124.html>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

10. Sim pereviznykiv bude vidkliucheno vid Systemy «ShLIaKh» za systemne porushennia viiskovozoboviazanykh pravyl peretynu derzhavnoho kordonu. "Seven carriers will be disconnected from the 'SHLYAH' System for systematic violation by conscripts of the rules of crossing the state border: State Transport Security Service of Ukraine". URL: <https://dsbt.gov.ua/uk/novyna/sim-pereviznykiv-bude-vidklyucheno-vid-systemy-shlyah-za-systemne-porushennya>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

11. Yak pozbutysia starykh marshrutok ta chomu systema «Shliakh» vrazlyva do manipuliatsii. Velyka rozmova «Espresso» iz ochilnykom Ukrtransbezpeky. "How to get rid of old minibuses and why the 'Shlyah' system is vulnerable to manipulation. Espresso's big conversation with the head of Ukrtransbezpeka: State Transport Safety Service of Ukraine". URL: <https://dsbt.gov.ua/uk/novyna/yak-pozbutysia-staryh-marshrutok-ta-chomu-systema-shlyah-vrazlyva-do-manipulyaciy-velyka>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

12. Na Odeschyni SBU zatrymala chynovnykiv, yaki prodavaly «posvidchennia moriaka», shcho dozvolialo ukhyliantam vyizhdzhaty za kordon. "In Odesa, the SBU detained officials who were selling 'sailor's licenses', which allowed evaders to travel abroad: SBU". URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/na-odeschyni-sbu-zatrymala-chynovnykiv-yaki-prodavaly-posvidchennia-moriaka-shcho-dozvolialo-ukhyliantam-vyizhdzhaty-za-kordon-video>. (Date of Application: 20.10.2023) [in Ukrainian].

Sakharova Olena,Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department, State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-9759-5324**FEATURES OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE
ILLEGAL USE OF THE “SHLIAH” SYSTEM BY CONSCRIPTS CROSSING THE
BORDER DURING MARTIAL LAW**

The article discusses criminal offenses related to the illegal use of the “Shliah” system by conscripts crossing the border during martial law. Simultaneously, the main emphasis of the article is to reveal the methods of committing the most common crimes in this system for the purpose of illegal border crossing by conscripts. The author’s study of several criminal proceedings in this category led to the conclusion that there are three main types of criminal offenses committed in this area: illegal departure of a conscript outside Ukraine through the «Shliah» system as a driver who transports medical cargo, humanitarian aid cargo by car vehicles for the needs of the Armed Forces of Ukraine, other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine, as well as the population of Ukraine, without the purpose of delivering such goods, but in their own interests; illegal departure of a military conscript outside of Ukraine as a driver of a vehicle of a business entity that has a license for the right to carry out economic activities of international transportation of goods and passengers by road transport, information about which is entered in the information system «Shliah»; corrupt practices on the part of Ukrtransbezpeka officials when entering information and administering the Shliah information system, as well as officials of the State Border Service of Ukraine, who are participants in the mechanism for the departure of conscripted drivers of humanitarian cargo abroad. During the research process, the author also highlights signs that may indicate illegal border crossing by conscripts, not for the purpose of delivering humanitarian or Armed Forces goods to Ukraine.

The article also considers the question of summarizing data on abuses in the «Shliah» system regarding the illegal departure of conscripts, as presented in the Preliminary Report of the Temporary Investigative Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the Investigation of Possible Violations of Ukrainian Legislation in the Field of Receiving, Distribution, transportation, storage, intended use of humanitarian and other aid, as well as inefficient use of state property, which can be used for temporary accommodation of internally displaced persons and provision of other state needs.

Keywords: criminal proceedings, illegal crossing of the state border, «Shliah» system, humanitarian aid, volunteers, mobilization, charitable organizations.

Отримано 20.11.2023

© Sakharova Olena, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.4\(62\).17](https://doi.org/10.36486/np.2023.4(62).17)

Issue 4(62) 2023

<https://naukaipravookhorona.com/>